

THE IMPORTANCE OF SURVEY METHODS FOR SOCIAL SCIENCES

Abstract: The article discusses the survey methods and their application in the social sciences. The survey methods for using the group of methods based on direct discussion, interview or mediation - questionnaire, question of interaction of the researcher with the respondent. Surveys generally provide quick and targeted information with guaranteed anonymity.

Author information:

Lora Rashkova
Lecturer PhD
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
Faculty of Education
Department of Social Work
✉ l.rashkova@shu.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:
survey methods, poll, questionnaire, talk,
interview, check list

Анкетните методи намират широко приложение в социалните науки, включително и в педагогиката. Това определя тяхната значимост и актуалност. Използват се при подготовка на изследването, за изясняване на проблеми и като основен и допълнителен метод към други методи.

Чрез анкетните методи обикновено се предоставя бърза и целенасочена информация с гарантирана анонимност. Анкетните методи се прилагат интензивно в педагогическите изследвания, но с известна специфика, която се определя от характерните черти на респондентите – деца с ниска грамотност, хора с малък жизнен опит, ниска култура, спонтанност на реакциите, особени задръжки. Това налага от страна на изследователя много внимателно и аргументирано избиране на вида и варианта на метода.

Анкетните методи обхващат група методи, основани на непосредствено (беседа, интервю) или опосредствано (анкета, въпросник) взаимодействие на изследователя с респондента (лице - източник на информация). Информацията се обективизира в устно или писмено съждение на респондента.

Всички анкетни методи представляват структурно организирани системи от въпроси, непосредствено свързани с целта на изследването, които се дават за мнение, отношение, оценка. Самият процес се нарича анкетиране и се разглежда като процес на комуникация, в който участват две страни:

- Лице, което ръководи анкетата – анкетър, изследовател, ръководител;
- Лицата, които се анкетираат – респонденти.

Анкетата може да бъде групова и индивидуална, еднократна и панелна, чрез анкетъри и др. Като основни типове анкети се сочат: стандартизираната (само от закрити въпроси), нестандартизираната (само от открити въпроси) и частично стандартизираната анкета.

Структурната единица на анкетните методи е *въпросът* (айтемът). Въпросът е изказване, чрез което се получава информация, позволяваща да се операционализират признаците на интересуващото ни явление.

Основните етапи при планирането и организацията на анкетното изследване са аналогични на всяко друго изследване (особено на тестирането) и включват: определяне *целта на анкетирането*; *формулиране на въпроси*; *съставяне на първи вариант* (пилотен) на анкетната карта; *изпробване на варианта*; *анализ на резултатите* и при необходимост редактиране на въпросите, на отговорите, допълване на отговорите, реструктуриране на въпросите и др.; *оформяне окончателен вариант на анкетата*; *основно анкетиране*; *анализ на установените резултати* и *оценка на проведеното изследване*; *оформяне на материал* [4].

I. Анкета- чрез нея се получават данни за масово мнение по проблеми, които интересуват изследователите. Под анкета се разбира писмена задочна, без пряк контакт форма, а интервюто е устната, очна форма на анкетиране.

Въпросите в анкетата са няколко вида:

1. По съдържание

- за социалното положение и статус – като пол, възраст, образование, семейно положение, националност, професия, допълнителна квалификация, социален произход, материални условия на живот, предишна работа и др.;

- за степен на информираност по някаква тема;

- за ролеви позиции и поведение в миналото и сега и др.;

- за непосредствено социално обкръжение – семейство, приятели, съседи, професионален и училищен колектив;

- проективни въпроси – отнасящи се към бъдеща или въображаема ситуация;

- въпроси, свързани с вътрешното състояние и удовлетвореност;

- въпроси за установяване на мотиви, намерения, цели;

- въпроси за изясняване на отношения, ценностни ориентации – за морални и правни норми, отношения към хора, социални институции и други.

2. По функции

- основни (свързани с решаване на основни задачи);

- филтриращи (разделят извадката на подгрупи за сравнение);

- контролни и въпроси – клопка (за откриване на противоречия и проверка верността на отговора);

- функционални (изразяват логичност и активност на респондента).

3. По форма

- открити (не съдържат информация за формата и съдържанието на отговора);

- закрити (съдържат списък на възможните отговори);

- полузакрити (комбинация от закрити и полузакрити);

- преки (за получаване на непосредствена информация);

- косвени (те са безлични – когато не засягат пряко личността на респондента, проективни – когато има отговор от името на някого и информационни – при тях знанието е критерий за интереса).

4. По трудност – трудността им зависи от тяхната дължина, сложност на граматическата конструкция, брой на алтернативите.

Изискванията към въпросите са следните:

- да съответстват на задачите на изследването;

- да са съобразени с общата култура и особеностите на респондентите;

- да са ясно, точно, недвусмислено формулирани;

- да са с правилен лексикален и граматичен строеж;

- да съдържат предисловие, ако е необходимо да бъдат пояснени [3,с.24]

II. Изследването чрез въпросник представлява разновидност на анкетния метод. Състои се от еднотипно формулирани въпроси (най-често - закрити), изискващи еднотипен алтернативен отговор "Да/Не" или някаква друга, но обща за целия въпросник скала.

Въпросите са номерирани и стоят в строго определен ред, като образуват съвкупности свързани с оценъчни скали. Въпросниците представляват обективен изследователски метод. Почти всички въпросници се комбинират с една или повече скали.

За комплексно изследване на личността са разработени и много личностни въпросници. Те са с универсален характер и могат да се използват в качеството на психодиагностични методики и като изследователски методи.

Чрез въпросниците се измерват резултатите от учебната дейност на учащите се, в съответствие с учебните планове и програми.

Обикновено тестът може да бъде писмен или устен, а отговорите на задачите могат да бъдат следните: задачи с алтернативен отговор, задачи с несъвместими отговори, задачи за допълване, задачи с резултати за съотнасяне, задачи с чертежи за идентификация, задачи с няколко отговора, задачи за самостоятелно конструиране на отговорите [4].

III. Беседата е метод за получаване на информация на основата на вербална комуникация. Представлява свободен диалог между изследвателя и респондента по определена тема. Не е ограничена във времето. Понякога се нарича интензивно (свободно) интервю [1, с.118].

Чрез беседата се получават ценни изследователски данни, които не могат да бъдат получени чрез другите методи. Беседата е свързана с провеждане на събеседване по предварително набелязани въпроси и непосредствен контакт с изследваните лица, което дава възможност да се следят промените в поведението им.

Беседите биват:

- въвеждаща- за навлизане в изследваната тематика и готовност на подбраните за изследване лица;

- беседа даваща сведения за изследваното явление;

- беседа за събиране на сведения по определена изследователска проблематика.

От голямо значение при беседата е непринуденото общуване и печелене на доверие на изследваните лица [2, с.31]

IV. Интервюто е разновидност на анкетния метод, при която интервюиращият в личен контакт с респондента поставя устни въпроси и получава устни отговори, като съхранява неутрална позиция през време на интервюирането и фиксира резултатите.

Интервюто има редица сфери на приложение: - в разузнавателните изследвания, за контрол на информация, при изследване на деца с девиантно поведение, при интимни теми, неграмотни и малки деца, като допълнителен метод при редица други методи.

Съществуват следните разновидности на интервюто:

- еднократно и панелно;

- интензивно и екстензивно;

- директивно и недирективно;

- рационално, психологическо, тематично и фокусирано;

- ненасочено, когато респондентът сам избира темата и излага напълно идеите си, прилага се предимно в психоанализата;

- групово - при групова дискусия;

- интервю по телефона и др.

В зависимост от степента на стандартизация интервюто бива:

- стандартизирано – то е категоризирано, структурирано, при което формата, редът и броят на въпросите са еднакви за всички респонденти;

- нестандартизирано – неформално, свободно, неструктурирано, въпросите са формулирани само приблизително и в хода на интервюто може да се променя формата и последователността им;

- полустандартизирано – то е в комбинация на двата чисти вида – стандартизирано и нестандартизирано интервю и съчетава техните положителни страни.

Изискванията към интервюиращият са следните: убедителност, съзнателност, организаторски способности, деловитост, вежливост, добронамереност, научен мироглед, умение за задаване на въпроси, анонимност, дискретност.

Освен лични качества интервюиращият трябва да притежава и сходни или приемливи демографски характеристики с тези на респондента, приемлив външен вид, маниери и поведение, които да са адекватни на ситуацията и да не пречат на общуването.

Към интервюиращият се поставят указания с универсален характер като:

- да се запази неутрална позиция без властност;
- маниерът на слушане да е търпелив и разумно критичен;
- да не се спори, да не се дават съвети и мнения;
- допълнителни въпроси да се задават само с цел да се помогне на интервюирания, да се освободи от страх и напрежение;
- встъпителните думи да са кратки и обосновани;
- странични хора да не се допускат;
- винаги да се съобразява с различни типове респонденти.

Процесът на интервюто може да се представи в три фази.

Първата фаза е установяване на контакт. Създава се благоприятна атмосфера. Започва се с кратки, обосновани вводни думи – съобщава се целта на интервюто, удостоверява се личността, гарантира се анонимност. Добива се съгласие, желание за сътрудничество, делова официалност, без надменност.

Втората фаза е основна фаза. Да не се злоупотребява с активността на интервюиращия. Да няма неловки паузи, да се придържа интервюиращият към плана, да поддържа атмосфера на доброжелателност, внимание.

Третата фаза е завършване на интервюто. Изразяване на благодарност, извинение за безпокойство. Да не се избързва с раздялата.

Регистрацията на данните от беседата и интервюто могат да се извършат или от самия интервюиращ или от второ лице. Прилагат се техники на дословния запис в момента, запис с телефон, запис по памет, класификация, кодиране [3,с.24-26].

V.Чек-листът е по-елементарна форма от въпросника, представляваща списък от характеристики или въпроси, служещи за пътеводител, при извършването на систематично обследване, в това число и наблюдение. Използва се за оценяване на начина на работа (учебни постижения), професионална годност и качество на труда, отношение към различни ценности, оценка на качествата на учебна документация (планове, програми, учебници) и продукти на труда и дейността и пр.

VI.Социометричните методи служат за количествено измерване и анализ на структурата на непосредствените емоционални отношения в малката група и колектива. Те са методи за изследване на междуличностните отношения. Чрез тях се изследва нагласата на личността за взаимодействие с друг човек в определена ситуация, която нагласа е социална. Същността на социометричните методи е в количественото обхващане и представяне по определен начин на тези неформални отношения в групата.

При провеждане на конкретни социометрични изследвания може да се следва една най-обща структура, **включваща основно три етапа: подготвителен, основен и заключителен.**

Подготвителния етап включва научната, методическата и организационната подготовка на изследването. Научната подготовка е основа за правилното осъществяване на конкретното изследване, за оптималното изграждане на концепцията на изследването. Методическата подготовка осигурява избора на критерии, разработката на анкетната карта и избора на подходяща методика на изследването.

Важно място заема *организационната подготовка*. Социометричните изследвания трябва да се проведат така, че от участниците да се получат честни отговори.

Основният етап включва *пилотно* и *основно* изследване.

При *пилотното изследване* се търси отговор на въпросите: дали точно са определени критериите; числото на изборите; видът на теста и процедурата; броят на критериите.

При установени оптимални качества на разработената анкетна карта и на създадените психологически условия в групата се преминава към *основното изследване* при пълно спазване на определената техника и процедура.

Установените данни се представят в подходяща форма за количествен и качествен анализ. Представянето и обработката на изведените данни от конкретно социометрично изследване става чрез *матрици, графики, индекси и чрез статистически методи*. Качественият анализ на резултатите от социометричното изследване се прави на основата на количествения.

Заключителният етап включва цялостна оценка на проведеното анкетиране и оформяне на писмен материал в съответствие с поставените цели на анкетирането и на изследването като цяло.

VII. Анализ на съдържанието (content analysis) е метод за анализ на съдържанието на документи с цел откриване или измерване на социални факти и тенденции, отразени в тях. В педагогиката се прилага като метод при анализ на учебно съдържание, учебни програми, при обработване на резултати от протоколи, интервюта, писмени разработки и др. Като резултат от анализа се достига до разкриване на смисъла, който автора е вложил съзнателно в текста, но без ясно да го е отразил.

Обектите, подлагани на изследване при контент-анализа, са **документите**. Те са специално създадени от човека, предназначени за предаване и съхраняване на информация под формата на текст, звук, изображения.

В зависимост от формата на представяне документите се класифицират основно на три групи: писмени, иконографски, фонографски, които се разделят на подвидове.

VIII. Бюджетът на времето е метод, чрез който се отразява цялата съвкупност от разностранни дейности на изследваните лица. Същността му се изразява в измерване (във времеви единици) при извършване на известна дейност или операция от едно лице или група, в продължение на определен отрязък от време. Фиксираните резултати се обработват за разкриване на съотношението между отделните съставни части на времето, за извършване на отделните операции, изразходвано от изследваните лица или групи.

В педагогическите изследвания методът се прилага:

- за изследване на особеностите на разпределението на времето на различните категории участници в педагогическия процес: учители – при анализ на уроци; ученици - при самостоятелни и контролни работи, самоподготовка и др.;
- за разработването на нормативи за труд в педагогическата практика;
- за оптимален дневен режим в детските заведения;
- за оценка на ефективността на една или друга дейност или на педагогическо въздействие;
- за търсене на най-рационалната структура на дневната и седмичната програма и др.

Методът може да се използва самостоятелно за специфични цели или като допълнителен при диагностични и експериментални изследвания [4].

Заклучение: Анкетните методи имат много сфери на приложение, използват се в социалните науки, включително и в педагогиката. Всеки от тях има своите предимства и недостатъци. Неформалната обстановка, облекчената интерпретация, по-малък брой въпроси без отговор, по-голяма точност на отговорите се сочат като предимства на интервюто пред анкетата.

Като предимства на анкетата пред интервюто се посочват универсалност, удобство при изследване на еднотипни лица, значително по-малък разход на време и средства, лесна статистическа обработка, възможност за изследване на големи групи хора.

Като недостатъци на интервюто се сочат големия разход на време и средства, необходимост от значително по-квалифициран персонал, липса на анонимност, влияещи върху истинността на информацията.

Като недостатъци на анкетата се отбелязват липса на пряк контакт, неотчитане на ситуацията, неизвестност на изследването до момента на връщането и на последната попълнена анкетна карта.

За основен недостатък на анкетните методи се посочва субективността на информацията. Ефектът от субективността може да се намали чрез съпоставяне с резултатите от анализа на статистически данни, документи, наблюдения, експеримент, чрез повторно анкетиране.

References:

1. 1.Ivanov I.,Pedagogicheskо izsledvane:metodologiya,metodi,protsedura, Ruse ,1993.
2. 2.Kolev, G., Zh. Voenkinova, Sotsialna pedagogika, Shumen, 2004.
3. 3.Voenkinova, Zh., Sotsialna pedagogika /Izbrani problemi/,Shumen, 2003.
4. 4.<http://edu.uni-sz.bg/book/22.dipku-gkojuharova-mdeltchev-ggantchev/22.DIPKU-GKojuharova-MDeltchev-Ggantchev-html/moit-9.html>